

9 (Укр)
Д 72

Вогарович

Біблотека „Хлібороба“

ч. 3.

ВІРА Д ГРОМАДСКІ СПРАВИ.

Написав

М. Драгоманов.

Ціна 2 кр.

БІБЛІОТ
УДПУ М. П. Др

Коломия 1892.

Накладом редакції „Хлібороба“

з друкарні М. Білоуса.

A-1

I.

Противники всяких поступових домагань виступають між іншим з тим, що „поступ віднімає у народа віру в Бога“. Треба сю справу пояснити.

Правда, що є багато таких людей, котрі зовсім інакше думають про світ та Бога, про душу та тіло, про церковні справи, ніж як навчають римско-католицькі попи. А є й такі, що зовсім не покладають ся ні на яку примусову науку, хоч би вона покликувалась і на саме Євангеліє, а до всего силують ся доходити вільним розумом та пробою. Тільки сего не можна їм брати за зло, бо на то у чоловіка і є розум, щоб думати, досліджувати всего. Поки дійдуть люде до правди, не раз помилять ся, а все таки вкінці дійдуть, і буде то на користь усім.

Возьміть на приклад хороби. Колись усі думали, що хороби насилають ся людям або другими людьми, або богами, — і протів хороб уживали не ліків, а шептаня, молитов, або святої води та оливи і т. и. Хто думав інакше, той уважав ся за поганого безбожника, — аж вкінці подоходили вчені люде до того, що хоч

ЗАУВАЖЕННЯ
БІБЛІОТЕКИ

про деякі хвороби докладно знають, з чого вони і чим їх лічити. Так воно робить ся і з другими справами, в котрих учені люде не складають ся на примусові думки, хоч би ті думки виходили і з церковних книг, а вільним розумом і пробою доходять до правди, котра обертає ся на користь людам.

А до того треба знати, що думки людей про віру власне не мусять належати до громадских справ. Громада не може домагатися, щоб усі люде мали однакові думки про віру. Тепер навіть у нас не ма такого села, де б не було ріжновірців: християн ріжних обрядів, або й жидів. А коли поглянемо на ширший світ, то побачимо, що ріжновірства там ще більше. в однім нашім народі, рускім, є і так звані католики восточного обряду, і католики латинского обряду, і люде греко-восточної церкви, от як на Буковині, де ту церкву звуть волоскою, та в російській Україні; а окрім того є серед Русинів і так звані протестанти — що обходять ся без пошів, от як деякі на угорській Руси, або в російській Україні рускі братчики, котрих там начальство зве штундарями. Окрім того скрізь і в нашій землі є жиди, а по ширшім світі магометане і люде других церков та вір.

Колись то і найрозумнійші люде думали, що треба добиватись до того, щоб усі люде мали однакову віру, а для того треба карати і і нищити тих, що мають не такі думки про віру, яких держить ся громада та єї пош. Ось старі жидівскі пош наипр. покладали були закон, щоб усякого такого, що держиться іншої віри, — вбивати. В жидівских законах, котрі і тепер стоять у Біблії як слово боже, говорить ся про те, щоб вибити всіх людей, котрі жили в землі, кудя увійшли жиди, і котрі не поклонялись жидівському богови, а також щоб вибивати всіх людей і навіть товар у тім місті, де би завелась нова віра а місто спалити. Після таких законів жидівскі пош засудили на смерть і Ісуса Христа і багато его учеників. Подібні закони видавали протів перших християн і цісарі римскі, як у їх країні зайшла віра християнска і люде стали відпадати від старої римскої віри. Тоді християнскі учителі стали казати, що громаді та начальству нема діла до того, якої хто віри: аби чоловік сповняв громадскі обовязки, платив податки, служив у війську, — того й досить для громади і для начальства, — а як він вірує, то справа, котра належить до его совісти, до его стосунків просто з Богом, що Бог не може бажати, щоб кого силою приведено до него і навіть ображає ся тим.

Довго так наборолись усякі попи старих вір і римске начальство, щоб викоренити християнску віру, але даремно; число християн усе росло, — і вкінци цісар Константин видав закон, щоб усякому, в тім числі й християнам, вільно було держатись такої віри, якої хоче. Так увільнились від переслідуваня християне. Але скоро їм мало стало волі, і коли, по Константині, і цісарі стали християнами, попи християнські забажали, щоби в державі християнській заведений був старий жидівский закон, після котрого колись мучено самих християн. Єпископи християнські стали намовляти цісарів, щоб вони заборонили усякі віри, окрім християнскої, та ще такої, яку викладають єпископи на своїх соборах. Тогди стали уряди християнські руйнувати церкви старих вір та бити їх прихильників. Алеж і християне не однаково думали про такі річи, котрих навчали єпископи, як то, що Бог один і потрійний, що Ісус Христос рівночасно і Бог і людина, про то, чи годить ся молитись до образів, чи ні, і т. і. Та й на соборах самі єпископи не однаково постановляли. З того виходили спори між християнами; — одні християне називали других еретиками, схизматиками і проклинали одні других, і кожда сторона тільки себе уважала за правовірних, або право-

славних. Як цісарем ставав прихильник якої сторони, то думки єї становились обовязковими для всіх, а християн других думок мучено. Деколи один і той самий цісар за життя переміняв думки, то перемінялись і примуси й караня. Ніколи поганські уряди не мучили так християн, як мучили християне одні других.

Міліони людей пропали через то, особливо в сторонах церкви восточної, грецкої; цілі країни спустошились, — але все таки ріжниця в думках про віру не щезла там, бо не можна силою примусити людину, щоби не думала. Всі єї заходи довели тільки до того, що пошівство грецкої церкви та уряд цісарский грецкий остогид многим людям і вони раді були, як прийшли на грецке цісарство війською Араби нової віри, Магометової.

Магометова віра в основі своїй подібна до жидівскої та християнскої, — тільки простіша, (узнає одного Бога, без Трійці, не знає образів святих, — менше має приписів про їду і т. і., ніж жидівска віра), — а до того спершу Магомет признавав повну волю і рівність для християн і жидів, хоч відтак став і він силою притягати людей до своєї віри. Та все таки в магометанській державі була признана воля для всіх громад християнских та жидівских, тільки що магометане уважались за єдиних право-

вірних і тільки самі одні мали права державні: до уряду, до війська, платили менчі податки і т. і. Через се все багато християн, котрим остогидла бійка за віру, спершу радо приймали магометанський уряд, а далше багато їх перейшло і до віри Магометової. Тількиж і по магометанських державах остались і християне і позаяк вони вважають ся за низчих, ніж магометане, то вони тим ображають ся і сприяють тепер ворогам тих держав. Так і магометанський уряд, як колись грецький християнський, не міг добитись, щоби знищити різницю в думках про віру, а нерівність права між ними, щоби вважають ся за правовірних і неправовірних, доводить магометанські держави до того самого, що ослабило державу грецьку християнську, — то є до ненависти неправовірних протів держави.

II.

В західній, латинській половині християнського світа спершу було менше розвинене письменство і через то люде менше вдумували ся в церковну науку і менше вирабляло ся незгідних з наукою єпископів думок про віру, ніж у восточній грецькій половині. Тільки

ж з часом різниця в думках сих стала зростати й серед християн латинської, або римської церкви. По трохи виробили ся тут думки, котрі тепер зуть євангелицькими, — то є що людина, щоби спасти свою душу, мусить слухати тільки того, що навчає євангеліє, і читати євангеліє просто самому і розуміти, як Бог на душу покладає. Єпископи та папи карали огнем люде, котрі таке навчали, свіцкі уряди за приводом папів цустишили цілі країни, де такі думки ширились дуже між людом, ось напр. як полуднева Франція, або чеська земля в австрійськім цісарстві, але — все таки знищити таких думок не могли. Триста років тому назад стала в землях церкви латинської велика зміна, або по латинськи реформація: цілі країни, як половина Німеччини та Швайцарії, Англія, багато люде у Франції, Австрії, Польщі і т. инчих наклонились до думок більше або менше подібних до євангелицьких, відпали від римської церкви і склали собі осібні церковні громади. Зуть ті громади протестантами, бо батьки їх протестували колись проти примусу слухати римської церкви, що видав був цісарський німецький уряд.

Довго уряди, що слухали римських папів, бороли ся з протестантами, палили їх, мучили,

воювали. Протестанти й собі, як де була їх більшість, били прихильників римської церкви й пани, котрого вважали за антихриста. Та все таки ні в цілїм світі, що колись належав до латинської церкви, ні в поодиноких країнах уряди не добились того, щоби знищити різницю в думках про віру і витворити однаковість чи то римську, чи то протестантську. Розказують, що цісар Кароль V, за котрого сильно вибухнув в Німеччині, за проводом Лютра, протестантський рух і котрий багато набив і намучив протестантів, під кінець свого життя любував ся в годинниках, мав їх багато і все хотів довести до того, щоби стрілки в усіх годинниках показували однаково, мінута в мінуту, і ніяк того не міг добити ся. „От воно як сказав одного разу цісар Кароль. а я ж то хотів, щоби люде однаково думали!“

По довгих суперечках та війнах з поводу віри, що підняли ся по християнськїм світі, коли постав протестантський рух, розумнійші та дїлшї люде різних вір додумали ся до того, що всякий примус в справах віри є річ погана і шкідлива для громади і для самої віри і що різниця в думках людських виходить з самої природи людей і не тільки не шкодить людам, а служить їм до

того, щоби доходити до правди та випередити одно другого наукою та добротою. Відповідно до таких думок розумні люде різних вір стали навчати, що громада й кожда людина мусить полишити кождій людині волю думати про віру таї про все на світі, як єї розум схоче, а домагати ся тільки, щоби ніхто другому не робив лихого та щоби всякий сповняв свїльні громадські, свїцкі обовязки.

Після таких думок тепер владжено більше або менше церковне жите в усіх просвічених державах. Найбільше проведено в жите такі думки в Сполучених Державах нівійчної Америки, куди тепер вандрують і наші людеі Там державний уряд зовсім не мішає ся до справ віри, то є не тільки кождому воля держати ся такої віри, якої він хоче, належати до якої церкви, чи не належати ні до якої, але державний чи громадський уряд і не дає грошей ні на які церкви і ні на яких попів — їх удержують ті, що до них признають ся в школах державних, чи громадських, всі діти записують ся на свїцку науку, а церковну науку діти побирають осїбно, коли того хотять батьки. Такі порядки звуть ся розділ церкви від держави.

І в наших, європейських, державах діло йде до таких самих порядків. Сего домагають ся скрізь радикали, котрих багато тепер скрізь. Але вже тепер у всіх просвічених державах в Європі старий примус до віри державної зломано. В австрійській державі напр. закон дає волю кождому належати до якої схоче віри, чи церкви, або не належати ні до якої, записати ся безцерковником (безконфесійним). В конституції австрійській написано, що належність до якої церкви не має ваги на громадске чи державне право людини.

Отже хто би став докоряти чи радикалам, чи кому іншому, єго думками про віру, той тільки піднімає шкідливу колотнечу межі людьми, заборонену навіть законами. Розуміє ся, кождий може стояти за своєю віру, змагати словом чи письмом перетягати до неї людей, але се він повинен робити осібно від громадских справ і зборів, на котрих можна говорити тільки про справи спільні для людей усяких думок про віру, то є про справи свіцкі: податки, військо, дороги, господарство і т. д.

В більше просвічених сторонах так роблять навіть найгорячіші прихильники церковних думок. Се тільки у нас непросвічені попи думають, що вони мусять опирати ся радикалам, а в других сторонах то до радикалів на-

лежать і попи і навіть єпископи римської церкви і виступають за радикальними думками про громадські справи спільно з протестантами і навіть людьми, котрі не хотять належати ні до якої церкви. Так в Ірляндії є велике радикальне Товариство земельне, котре змагає до того, щоби уся земля належала до хліборобів, і в тім товаристві беруть участь латинські попи поруч із протестантами. Так у Швайцарії є Робітницка Спілка, до котрої належать робітники всеї держави, латиняне, протестанти й безцерковники. Спілка та прямує до такого упорядкованя фабрик, якого бажають соціалісти. Недавно в швайцарській державній раді було постановлено, завізвати всі уряди, щоби видали однакові закони на користь робітникам про працю на фабриках, і підняли сю справу в швайцарській раді державній два посли, один найгорячіший римський католик, а другий безцерковний професор. В Англії недавно помер римско-католицкий архієпископ Манінг, котрий був кардиналом, то є найвисшим церковним достойником, що вибирають з поміж себе папу. Так той Манінг був радикал, обставав за робітниками враз із соціалістами, домагав ся, щоби кождій родині була забезпечена праця і прожиток, щоби робітники не працювали на фабриках більше, ніж

десять годин на день, а в копальнях то не більше як вісім годин. Кілька років тому назад, коли робітники в англійській столиці Лондоні справляли велику процесію і віче, де домагалися закона про осьми-годинну працю, то несли портрет кардинала Манінга поряд з портретом звісного соціаліста Кароля Маркса, котрий з роду був жид, а відтак належав до зовсім безцерковних вольнодумців.

Так то по просвічених сторонах люде вже знають, що віра сама по собі, а громадські справи самі по собі, що кождей може думати про віру, як хоче, а в громадських справах люде всяких думок про віру можуть виступати спільно. Пора се знати і у нас.

500,000

„ХЛІБОРОБ“

письмо політичне, літературне і наукове
для руских селян і міщан

виходить в Коломиї два рази на місяць кожного 1-го і 15-го і коштує річно лиш 2 злр. а. в. — „Хлібороба“ видають: адвокат Д-р Северин Данилович і Іляріон Гарасимович. Редакція і адміністрація на ходиться в Коломиї ул. Собєского ч. 70.

„Хлібороб“ видає ся в духу радикальнім, стає він сміло у всіх справах лиш по стороні селян, міщан і в загалі робучого люду і утримує ся лиш тимже робучим людом. — **Ширіть отже „Хлібороба“ від хати до хати і від села до села!**

В Редакції „Хлібороба“ можна дістати :

Перший роч. „Хлібороба“ за зр.	1.50	кр.
Сон Макара	10	„
Іван Вишенський	6	„
Промова п. Д ра Окунєвского в соймі	4	„
Віра а громадскі справи	2	„

Друковані петиції до ради державної в справѣ загального голосованя і петиції до сойму краєвого в дусі резолюцій віча коломийского і снитинського — даром, за зворотом лиш коштів пересилки поштової.